

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות חורגית

ג ל ו ר ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ

שנת העשרים וחמש

שופטים (תשכ"ו)

א. ס' ובאת אל הכהנים הלויים

ר' דוד הופמן בפרושו לדבריים:

בספר דבריים כאשר עמדו בני ישראל כבר סמוך לכניסתם לארץ, כבר אין המדובר (כשהתורה מתייחסת לכהנים) אל משפחת אהרן אל בני אהרן, כי אם אל מעמד הכהונה, המכונה בצדק על שם אבי שבטו הראשון לוי, ואחרון עבדו מן הוא נקרא (שם' ד' י"ד) "הלוי" ובשעה שצריך היה לציין בפירוט שנבחר אהרן ע"י ה' לכהונה גדולה, נכתב שמו "על מטה לוי" (בם' י"ד) למטה אהרן נאמר שם "והנה פרח מטה אהרן לבית לוי". ובזה הוכר שבט לוי כשבט בעל קדושה מיוחדת ואחרון - רק כנשיא שבט זה הופלה לדרגת כהן. הנביא מלאכי (פרק ב' ד') מציין את תפקיד הכהונה כבית הקב"ה עם שבט לוי, וכן פותח משה רבנו את ברכת שבט לוי בשבח הכהנים. (דב' ל"ג ח').

כנגד אידך תמיהה בפסוקנו. אומר ר' דוד הופמן את דבריו אלה, מה קושיה רצה ליטב כאן?

ב. י"א על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

ספרי: "ועל המשפט אשר יאמרו לך" תעשה - מצות עשה

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" - מצות לא תעשה

"ימין ושמאל" - אפילו * מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא

ימין - שמע לחם!

* הנהגת הגר"א: אפילו מראין בעיניך.

שמאל

מדרש שיר השירים רבה א' (ב): ואפילו שיאמרו לך על הימין שהוא שמאל ועל השמאל שהוא ימין - שמע לחם.

ירושלמי תרומות א' א': יכול אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין תשמע להם? ת"ל (דב' כ"ח י"ד): (ללכת) "ימין ושמאל", שיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל.

(1) מה החבול בין לשון הספרי ללשון מדרש שיר השירים רבה?

xx (2) בין הספרי לבין הברייתא בירושלמי קיים חבול בתפישת התחבירית של פסוקנו. מהו החבול?

xx (3) מהי ההסתמכות של הברייתא בירושלמי על דב' כ"ח י"ד, ובמה עשוי הפסוק להיות למדנו יותר מאשר פסוקנו?

ג. רמב"ן חשגות לספר הסצות להרמב"ם שרש א':

אם יראו (בית הדין), שזה הדבר אסור או מותר מן התורה לפי מדרש הכתוב או לפי פרושו או הלכה מפי השמועה סמשה ויראה הוא (חבול, חשומע דבריהם) היפך, (= שצראה לו הדין היפך דבריהם של בית הדין), חייב לבטל דעתו להאמין במה שאמרו הם. זהו מה שאמר הכתוב "כי יפלא טמר דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין..." כלומר: שנתכסה מהם דבר וחלקו במשפטי התורה ואיסוריה ונגזיה, וחשוב על דברי בית דין הגדול שבדורו וסומך על דעתו עובר על עשה ועל לא תעשה חללו, ואפילו אם בחלקו בית דין בעצמם בדבר, הולכים בהם אחר הרוב, כמו שאמרו במחלוקתם (סנהדרין פ"ח) "אם שמעו אמרו להם, ואם לאו עומדים למבין. רבו המטמאין - סמא. רבו המטהרים - מהור" ומה שהסכימו עליו רובם, הוא הדבר שנצטוו עליו מן התורה, וחשוב עליו וסומך על דעתו שאיננו כמו שהסכימו הם, נעשה זקן סמרא בזמן דיני נפשות, והוא שגאמר "אשר יעשה בזדון לבלי שמוע" (דבריים י"ז י"ב)... והיא כה הצדוקים ששטם במזרח קראים. כי התורה נתנה לנו ע"י משה רבנו בכתב, וגלוי הוא שלא ישתנו הדעות בכל העיקרים הגולדים וחתך לנו ית' חזין שנשמע לבית דין הגדול בכל מה שיאמרו, בין שקבלו פרושו סמנו או שיאמרו כך משמעות התורה וכוונתה. לפי דעתם, כי על משמעות שלהם הוא מצות ונחתן לנו את התורה, וזהו מה שאמרו בספרי "אפילו אומרים לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל", שכן הוא המצוה לנו מאידן התורה ית', שלא יאמר בעל המחלוקת: "האריך אתיר לעצמי זה ואנכי יודע שהם טועים?" ונתנה נאמר לו: בכך אתה מצוה! וכענין שנהג ר' יחזקאל עם ר' גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בשבתו, כמו שהוזכר במסכת ראש השנה דף כ"ה. (פרק ב' משנה ח' -ט' וענין גליון שופטים תשי"ט).

ויש בזה חנאי יתבונן בו המסתכל בראשון של הוריות (דף ב' עמ' ב') בעין יפה, והוא, שאם היה בזמן בסנהדרין חכם וראוי להוראה והורו בית דין הגדול בדבר אחד להיתר והוא סבור שסעו בתוראחם, אין עליו לשמוע דברי החכמים ואינו רשאי להתיר לעצמו הדבר האסור לו, אבל ינהג חומר לעצמו, וכל שכן אם היה מכלל הסנהדרין, יושב עמם בבית דין הגדול, ויש עליו לבוא לפניהם ולומר מענותיו והם ישאו ויתנו עמו, ואם הסכימו כלם בנפול הדעת שהוא שאמר ושבשו עליו סברותיו, יחזור וינהג בדעתם אחרי כן לאחר שסלקו אותו (= את מענותיו) ויעשו הסכמה בסענתו. (= שהסכימו לדחות את סענתו).

1. השוה את דבריו אלה לדבריו בפרושו לתורה י"ז י"א ד"ה ימין ושמאל (הובאו בגליון שופטים תשי"ט).

מה ההבדל בין דבריו שם וכאן?

2. הרמב"ן מביא גם בפרושו לתורה וגם במקומנו את דוגמת ר' יהושע בן חנניה שבא אל רבן גמליאל דיבנה בסקלו ובתרסילו ביום שחל יום הכפורים לפי חשבונות וכתב ר' יוסף חיים אזולאי בספר שער יוסף על הוריות (דף ב' ע"ב),

"והנה זה שהזכיר הרמב"ן ז"ל בפרושו החיא דרבן גמליאל "ורבי יהושע נראה דאינו אלא זכר לדבר, ולמעין דוגמא נקטה "ולאו לראיה, הוא הוא לכך, שאף אם אומרים על ימין שהוא "שמאל", קאי "בלא תסור", ואדרבא משם הנה מקום להרהר על זה.

א"א הסבר, למה אין המקרה ההוא ראיה לעניננו?

3. כיצד מישב הרמב"ן את הסמירה שבין דברי הברייתא בהוריות לבין דברי הספרי?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, ירושלים קריית-משה

העורך: מיכאל פרלמן
(קבוצת יבנה)

שאלות בטעמי המקרא

(א) דברים י"ז ח'.

כי יפלא ממך דבר למשפט בין-דם לדם בין-דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך

וקמת ועלית אל-המקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו

(1) בצלע א' באים 2 טעמי רביע. מהו היחס שביניהם?

(2) איך מתחלקים 3 הביטויים הפותחים במלה "בין" ומדוע?

(3) נראה, ש"דברי ריבת" הוא מאמר כולל (ראב"ע: ו"הכלל דברי ריבת"),

הסבר את דרך הפיסוק לפי הפרוש הזה. (ראה "דפים ללמוד טעמי המקרא" כרך ה' עמוד 391).

(4) "וקמת ועלית" הוטעמו במובן זקף קטן. ומדוע לא באו הטעמים מהפך פשטא?

(ב) י"ז י"א

על-פי התורה אשר יורוך ועל-המשפט אשר-יאמרו לך תעשה לא תסור מן-הדבר אשר-יגידו לך ימין ושמאל.

המלות הראשונות "על-פי התורה אשר יורוך" הוטעמו בטעמים קו"א מובח רביע.

מה סיבת הדבר ומדוע לא הוטעמו במהפך פשטא מובח זקף?

(אותה השאלה מתעוררת לגבי י"ח ד')

ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן-לו).

(ג) י"ט ט'

... ויספת לך עוד שלש ערים...

האם המלה "ויספת" הוטעמה בקדמא או בפשטא?